

## ЕТИКЕТ ЯК ЕЛЕМЕНТ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

**Корсунська В. В.**

*аспірантка*

*Класичного приватного університету*

*м. Запоріжжя, Україна;*

*практичний психолог, волонтер*

*AWO SPI Soziale Stadt und Land Entwicklungsgesellschaft*

*Німеччина*

Ми дуже часто звертаємо увагу молоді на вміння спілкуватися не тільки за межами освітнього закладу, а й побуті. Важливим елементом комунікації все ж таки залишається мова. Особливі вимоги мовного етикету направляють особистість, професійна діяльність якої пов'язана зі спілкуванням. І саме мова в такому випадку є елементом етичного міжособистісного спілкування.

Мовний взаємозв'язок виникає з моменту народження особистості та продовжується протягом всього життя. Від перших родинних мовленнєвих стосунків до інших, зовнішніх, з оточенням, де особистість проходить певні сходи. Під час такої ходи від першого слова «мама» особистість набуває мовленнєвий досвід та збагачує свою мову, поповнюючи її не тільки словами рідної мови, а й совами іншомовного походження. Саме так відбувається побудова мовленнєвого акту комунікації, що сприяє розвитку інтелектуальних здібностей. Взагалі мова – це система певних знаків та правил, яка дозволяє здійснювати передачу інформації засобами комунікації та виконує функції *репрезентативну* (знання про реальність фізичну, розумову та соціальну) та *комунікативну* (уміння використовувати мову відповідно до особливостей ситуації та реципієнта). Завдяки мовленню ми відповідаємо на питання, виконуємо певну реакцію на словесні пояснення або надаємо усне пояснення про неможливість виконання тих чи інших дій.

На думку М. П'єтронь-Ратинської, феноменом мовлення є складна поведінка особистості, що з'являється в результаті спільної роботи різних частин тіла: мозку, нервової системи, яка передає інформацію до м'язів язика, рота, піднебіння, голосових органів і легенів. У відповідь ці м'язи починають рухатися ефективно, швидко та злагоджено, перетворюючи наші думки на голоси, рухи губ і язика – на слова, а плавний потік слів – на зрозумілу мову [10]. Вивчення комунікації пов'язане з питаннями психологічних потреб та механізмів, що

визначають поведінку особистості. Як зазначає М. П'єстронь-Ратинська, засновник гуманістичної психології А. Маслоу представив власну концепцію потреб (так звану «піраміду потреб»), яка передбачає наявність певної закономірності, ієрархії важливості, що визначає розвиток особистості. Нездатність задовольнити певну потребу заважає «перейти» на вищий рівень. І мова тут є основною формою задоволення потреб [10]. Завдяки спілкуванню та розумінню того, що особистість розуміють, формуються самооцінка, відбувається розвиток вольових якостей. Особистість починає відчувати себе важливою та помічною. Молоде покоління засвоює знання, набуті старшими, використовує досягнення, знання, культуру, техніку попереднього покоління. Команди та накази мають виховне значення, вони формують механізми поведінки й дозволяють особистості зрозуміти, що можна, а що заборонено. Вдосконалення розумових навичок відбувається шляхом читання інформації, розв'язання певних завдань, комунікації з оточенням та самодисципліни. Розвиток власних навичок покращує життя та спрямовує особистість до досягнення нових цілей та задоволення потреб.

Ми розуміємо, що комунікація є засобом спілкування для здорових відносин, які не призводять травмуючого ефекту на співрозмовника [5]. Саме *«спілкування є основою умовою людського життя і більшість з нас не може поставити під сумнів свою здатність спілкуватися. Але нас турбує момент, коли втрачається розуміння один одного та інформація, яку доносимо, трактується зовсім по-іншому»* [6, с. 46]. І будь-який обмін інформацією може впливати на міжособистісну взаємодію. Тобто, комунікація стає засобом передачі *«різних інформаційних наповнень з використанням різних систем зв'язку, зокрема через мову, обмін інформацією, спілкування та взаєморозуміння»* [5].

У деяких словниках поняття **етикету** має таке визначення: *«установлені норми поведінки і правила ввічливості в якому-небудь товаристві»* [1]; *«сукупність правил поведінки, що стосуються зовнішнього прояву відношення до людей»* [9]; *«...складова частина зовнішньої культури суспільства. У нього входять ті вимоги, які набувають характеру строго регламентованого церемоніалу, і в дотриманні яких має особливе значення певна форма поведінки»* [9]; *«сукупність правил поведінки, що стосуються зовнішнього прояву ставлення до людей /поводження з оточуючими, форми звернення і привітання, поведінка в громадських місцях, манери і одяг/ і прийняті в суспільстві. Е. є складовою частиною зовнішньої культури суспільства. До нього входять і ті вимоги, які набувають характеру строго регламентованого церемоніалу»* [11, с. 102].

А. П. Загнітко розглядає поняття етикету в деяких варіантах, наприклад це: *«встановлений порядок поведінки (зокрема комунікативної)...»*; *«комплекс манер, що виявляють внутрішнє ставлення*

людини ... до оточення»; «дотримання принципів етикетності комунікації, куртуазності спілкування з орієнтацією на особливості комунікативної поведінки етносу...»; «вживання системи стійких формул спілкування...»; «мовленнєва (мовна) система стійких, стандартних, стереотипних національно специфічних словесних формул спілкування...»; «вербалізований компонент...»; «сукупність національно культурних і соціально корпоративних сценаріїв комунікативної поведінки...»; «правила мовленнєвої поведінки ... для встановлення та підтримування нормального мовленнєвого спілкування...»; «український мовленнєвий етикет»; «у комунікативній лінгвістиці – використання засобів мовного коду конкретної ідіоетнічної мови...»; «система стійких формул і знаків спілкування ...»; є «національно детермінованим...»; «національний (етнічний) ... порядок, набір правил, що визначає поведінку (зокрема, комунікативну)...» [2, с. 188].

Мовленнєвий етикет пов'язаний із соціальним поняттям етикету, який визначає вибір форми спілкування залежно від соціального статусу особистості, що спілкується, та місця спілкування. Найбільш доречні засоби, в будь-якій ситуації, залежить від співрозмовника та середовища, де відбувається спілкування (вдома, в неформальній обстановці, на роботі та ін.). Саме етикет регламентує вибір найбільш підходящого засобу комунікації.

Мовленнєвий етикет є своєрідною системою стереотипних дієслівних одиниць, які використовуються для вираження доброзичливого ставлення до співрозмовника в різних ситуаціях спілкування. Ці ситуації типові, тому що повторюються майже щодня. Ми зустрічаємося з людьми, намагаємося привернути їхню увагу, вітаємося, прощаємося, просимо вибачення, дякуємо, вітаємо, звертаємося з проханням і т. д. І щоразу використовуємо готові, стійкі вирази, певні формули спілкування, які зберігаються в нашій мовній свідомості.

Ті слова, що ми звикли говорити щодня (слова вітання, прощання, прохання тощо) та форма донесення інформації залежить від середовища (офіційного чи неофіційного), в яких відбувається комунікація, а також від соціального статусу, віку співрозмовників тощо. Крім того, важливу роль у навчанні етикету відіграють невербальні засоби спілкування. Значення в етикеті можуть мати різні людські рухи, пози, жести, міміка і погляди. За поглядом співрозмовника особистість може припускати, про що саме запитують або бажають запитати. В цей момент відбуваються зміни на обличчі та з'являється вираз уваги. Саме таке поведіння дозволяє зрозуміти, що особистість готова відповісти на запитання або проблему.

На думку німецьких дослідників (Л.О.Х. Крочек, М. Пфаллер, Б. Ланге, М. Мюллер, А. Мюльбергер) важливим елементом є також міжособистісна дистанція, тобто фізичний простір між співрозмовниками, що закладає

основу соціальних взаємодій. Така частина невербального спілкування дозволяє координувати соціальну поведінку під час особистих зустрічей, відображає почуття комфорту в соціальних ситуаціях і залежить від реляційних та культурних факторів, позитивного чи негативного відношення. Різні зони просторових відстаней пов'язані з різними соціальними функціями: інтимний простір (0–45 см), особистий простір (45–120 см), соціальний простір (129–365 см) та публічний простір (365–762 см). Вони зазначили, що особистий простір визначається як простір, який люди підтримують навколо себе, вторгнення в яке інших викликає дискомфорт. Вторгнення в особистий або навіть інтимний простір були пов'язані з посиленням почуття загрози та посиленням фізіологічного збудження. Таким чином, міжособистісна дистанція є характерною рисою соціальної взаємодії [7].

Отже, етикет – це культурна складова суспільних відносин, що склалася історично, з урахуванням певних норм та правил певної етнічної групи, на підставі досвіду міжособистісної та поведінково-мовленнєвої комунікації. Прийняті в суспільстві правила поведінки, мови та спілкування невербальних стереотипів надають унікальності поведінці, способу життя та умовам проживання. Тому етикет є важливою частиною не тільки національної культури, а й елемент комунікативної компетенції, що впливає на розвиток особистості.

Компетенції містять не лише інтелектуальний елемент, а й розвиток навичок. Компетентність має на увазі когнітивну, операційну мотиваційну, поведінкову та соціальну складову. Це включає результати навчання, тобто навички та знання, індивідуальну систему цінностей, уподобання тощо. Компетентності виникають не лише під час освітнього процесу, а й під впливом формального, інформального та неформального середовища.

На сьогодні компетентнісний підхід зосереджується на розвитку ключових умінь і навичок, а не лише на запам'ятовуванні фактів. Зосереджуючись на цьому, особистість краще підготовлена до реального світу та може застосувати свої знання в будь-якій ситуації [3].

### Література:

1. Великий тлумачний словник (ВТС) сучасної української мови URL: <https://1531.slovaronline.com/> (дата звернення: 25.03.2024).
2. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : Твори, 2020. 920 с.
3. Зарицька В. В. Формування здатності до самореалізації / В. В. Зарицька / Програма для старшокласника. Запоріжжя, 2018. 32 с.
4. Зарицька В. В. Формування життєвої компетентності учнів як соціально-педагогічна проблема. *Молодь в умовах нової соціальної перспективи* : зб. матеріалів III Міжнар. наук.-прак. конференції.

Житомир, 18–19 квітня 2001 року / відп. ред. О. М. Дікова-Фаворська. Житомир : Видавничий відділ ЖДПУ, 2001. С. 133–134.

5. Корсунська В. В. Комунікація як засіб підтримки відносин. *Могиланські читання – 2023: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти* : зб. матеріалів XXVI Всеукраїн. щоріч. наук.-практ. конф. Миколаїв: ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. С. 24–29.

6. Корсунська В. Спілкування – основа стосунків дорослого з дитиною. *Як вижити дитині у світі, де дорослі з'їхали з глузду?* : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конференції. 4–5 черв. 2022 р. / уклад. та наук. ред. Г. Католик. Тернопіль – Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 44–47.

7. Krocze L. O. H., Pfaller M., Lange B., Müller M. Mühlberger A. Interpersonal Distance During Real-Time Social Interaction: Insights From Subjective Experience, Behavior, and Physiology. *Front. Psychiatry*, 12 June 2020. Sec. Social Neuroscience. Volume 11-2020. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsy.2020.00561><sup>1</sup>(Last accessed: 25.03.2024).

8. Лужецька Л. Мовний етикет і його роль у становленні моленнево компетентної особистості майбутнього вчителя початкових класів / Л. Лужицька // *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2013. С. 508–515.

9. Словник із соціальної роботи. URL: <https://slovník-iz-sotsialnoi-roboti.slovaronline.com/> (дата звернення: 25.03.2024).

10. Pietróń-Ratyńska M. Brak mowy jako czynnik utrudniający rozwój. *Portal psychologiczny*. Psychologia.net.pl. 27.07.2007. URL: <http://psychologia.net.pl/artykul.php?level=291> (дата звернення: 25.03.2024).

11. Психологічний словник / авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова / за ред. Н. А. Побірченко. Київ : Науковий світ, 2007. 336 с.